

Istoriko laboratorija: istorijos šaltinių įvairovė ir istorinis tyrimas.

Rekomendacijos mokytojui: teorinė ir praktinė dalys

Reikalavimai pagal BP

Šiai temai skiriama 1-2 pamokos.

Raktiniai žodžiai: istorijos šaltinis, istorinių šaltinių tipai, istorinio tyrimo metodai, archyvas, pagalbiniai istorijos mokslai, paleografija, heraldika, diplomatika, genealogija, etnologija, antropologija, archeologija, istoriko laboratorija, euristika, šaltinių kritika.

Temos aktualumas: Poreikis ugdyti mokinių istorinio tyrimo gebėjimus, skatinančius identifikuoti ir kritiškai vertinti istorijos šaltiniuose (toliau – IŠ) vaizduojamų įvykių, reiškinių aktualumą, reikšmingumą, svarbą praeityje ir tai, kaip jie siejasi su šiandieniniais procesais ar problemomis;

mokinti mokinius savarankiškai pasirinkti, nagrinėti, kritiškai vertinti ir interpretuoti IŠ, paaikškinti kaip autorių pozicija ir šaltinių atranka lemia istorines interpretacijas;

lavinti mokinių gebėjimus skirti įvairius IŠ tipus ir juos panaudoti konkrečios istorijos temos tyrimui, interpretuojant IŠ esančius faktus kurti istorijos pasakojimą.

Temos tikslas: Išmokti surasti, analizuoti, išnagrinėti ir kritiškai įvertinti IŠ, suformuluoti tyrimo temą bei interpretuojant IŠ atlikti istorinį tyrimą.

Temos uždaviniai: mokytojo veikla padedanti mokiniui dirbti su įvairių IŠ tipais ir suprasti IŠ teikiamą informacijos vertę, argumentuoti IŠ analizavimo svarbą, atlikti vidinį IŠ įvertinimą.

Apibūdinti istorijos šaltinių paiešką ir jų publikavimo procesą.

Analizuoti istoriko darbo specifiką, susipažinti su istoriniu tyrimo metodu ir taikyti nagrinėjant IŠ bei atliekant istorinį tyrimą.

Veiklos pobūdis: sudaromos galimybės mokiniui ugdytis istorinio tyrimo gebėjimus per praktinę veiklą, mokiniui atliekant mokytojo pateiktas užduotis (teorinių žinių gilinimas, užduočių lapų pildymas, savo žinių ir gebėjimų įsivertinimas ir /ar mokytojo įvertinimas, pokalbis, galima diskusija ir kt.) bei mokiniui savarankiškai atliekant istorijos tyrimą.

Ugdomos kompetencijos:

Kūrybiškumo kompetencija: mokinys pasirenka ir remiasi įvairiais IŠ, mokslo ir mokslo populiarinimo tekstais bei šiuolaikinėmis medijomis, pasirenka istorijos tyrimo objektą atlieka istorinį tyrimą, pateikia istorijos tyrimo apibendrinimus bei išvadas.

Komunikavimo kompetencija: mokinys pristato savo istorijos tyrimą, tinkamai vartoja istorijos sąvokas, remiasi istorijos šaltiniais, tekstais ir šiuolaikinėmis medijomis. Diskutuoja įsiklausydami į kito nuomonę, kelia klausimus apie istorinius įvykius, asmenybes, laisvai reiškia savo nuomonę, pagrįsdami ją argumentais.

Skaitmeninė kompetencija: mokinys atlieka istorinį tyrimą, ieško informacijos, naudojasi šiuolaikinėmis medijomis, skaitmeniniais archyvais, bibliotekomis, virtualiomis parodomis (kita muziejų sukaupta medžiaga), geba jais naudotis per paieškos ir filtravimo sistemas, kritiškai ir tikslingai pasirenka medžiagą, ją analizuoja.

Pažinimo kompetencija: mokinys gilina turimas žinias, pasirenka istoriniam tyrimui kurti reikiamą informaciją bibliotekoje, internete ar kitose atvirose informacijos platformose; remiasi korektiškai surasta informacija. Remdamasis 2–3 istorinio konteksto šaltiniais, atlieka istorinį tyrimą.

Socialinė, emocinė ir sveikos gyvensenos kompetencija: mokinys stiprina darbinę atmintį, stengiasi nepamiršti svarbiausios informacijos. Stiprina savikontrolę, leisdamas įvertinti, kaip sekasi, priimti sprendimus dėl veiklų vykdymo. Savo veiklas planuoja ir nusistato prioritetus. Siekia užsibrėžtų tikslų. Mokosi kontroliuoti savo impulsus, stengdamasis apgalvoti savo veiksmus prieš juos atliekant. Mokosi būti savikritišku, tolerantišku ir atsisakyti stereotipinio mąstymo. Mokosi kontroliuoti emocijas diskusijų metu, tinkamai reaguoti į pastabas.

Kultūrinė kompetencija: mokinys mokosi suprasti savo tautos, šalies, Europos ir pasaulio kultūros prasmę, vertę, jų tarpusavio ryšius, išskiria ir aptaria žmonių vertybes, idėjas, kultūros formas ir simbolius, meno kūriniai. Aiškinasi kultūros istorijos vaidmenį XXI a. žmogaus pasaulėvaizdžiui ir tapatybei.

Pilietiškumo kompetencija: mokosi pats kurti, analizuoti ir kritiškai vertinti medijose pateikiamą informaciją, suvokia žiniasklaidos vaidmenį demokratijoje, atpažįsta propagandos apraiškas ir siūlo jų įveikos būdus. Analizuoja politinius procesus ir juos kritiškai vertina. Suvokia pagrindinių valstybės institucijų paskirtį ir funkcijas, pilietinio dalyvavimo formas ir būdus. Analizuoja, kaip žmonės daro įtaką kitiems visuomenės nariams ir kt.

Planuojami rezultatai / pasiekimai pagal mokymosi pasiekimų lygmenis:

I lygmuo:

1. paaiškina šaltinių tipus,
2. identifikuoja IŠ tiesioginę informaciją,
3. formuluoja teiginius cituojant šaltinio/ių informaciją,
4. sukuria istorinio tyrimo planą ir pateikia kelis IŠ, nurodo kur IŠ ieškoti,
5. temą atskleidžia nepateikdamas aiškių tyrimą pagrindžiančių argumentų.

II lygmuo:

1. apibūdina šaltinių tipų specifiką,
2. lygina IŠ pagal informatyvumą,
3. formuluoja teiginius lygindamas kelis šaltinius ir apibendrina juos darydamas išvadas,
4. istoriniam tyrimui iškelia istorinį klausimą, detalizuoja tyrimo etapų prasmę,
5. argumentuotai atskleidžia tyrimo procesą ir savo požiūrį į tiriamą klausimą.

III lygmuo:

1. sistemingai renka ir rūšiuoja IŠ,
2. kritiškai vertina ir interpretuoja IŠ esančią informaciją, kuria istorinį pasakojimą, svarstant kas galėjo lemti tokį šaltinių turinį,
3. formuluoja ir lygindamas šaltinius pagrindžia savo teiginius, daro išvadas,
4. formuluoja hipotezę, kurią ketina įrodyti tyrimu, atskleidžia galimus alternatyvius problemos tyrimo būdus,
5. argumentuotai atsako į tyrimo metu išsikeltus klausimus, paaiškina tolesnių studijų perspektyvumą.

IV lygmuo:

1. charakterizuoja šaltinių tipus,
2. grupuoja IŠ pagal pateikiamą informacijos turinį, vertina ir aiškina IŠ daugiaperspektyvumą,
3. formuluoja teiginius pasirenkant konkretų IŠ, įvertindamas ne tik šaltinio aktualumą ir vertingumą, bet ir argumentuojant šaltinio išskirtinumą, lyginant su tos pat tematikos kitais šaltiniais, IŠ daromą poveikį dabarčiai.
4. Suformuluoja tyrimo pavadinimą, tikslus ir uždavinius, tyrimo etapus, argumentuotai pasirenka IŠ ir kuria IŠ argumentuojamą tekstą, taiko istorijos tyrimo metodus, pavyzdžiais iliustruoja tiriamą klausimą.
5. Kritiškai įvertinęs ir palyginęs IŠ, pateikia argumentais pagrįstus tyrimo rezultatus.

Individualių poreikių mokinių pasiekimai numatomi atskirai pagal mokytojo nurodymus.

Ką žinos: istorines šiai temai skirtas sąvokas, IŠ klasifikacijos principus, istorinio tyrimo etapus.

Ką gebės: pasirinkti, atpažinti, analizuoti įvertinti IŠ ir jais remiantis atlikti istorijos tyrimą, taikyti istorijos tyrimo metodus.

Ką supras: kad istoriko ar istorijos mokslo populiarintojo veikla, pozicija formuoja individualias kiekvieno piliečio istorines pažiūras, labai sunku atliekant istorijos tyrimą išlikti objektyviam.

Ką atras: naujas istorinio tyrimo pritaikymo idėjas.

Ką atliks: istorijos tyrimą pasirinkta tema (iki 300 žodžių, priklausomai nuo kiekvieno gebėjimų)

Mokymosi priemonės: Lietuvos ir pasaulio istorija. Dokumentų rinkinys aukštesniųjų klasių moksleiviams. V.: Tyto alba, 2006;

Juozas Skirius, Istorijos studijų įvadas, 1 dalis, V.: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010;

Benediktas Šetkus, Kaip analizuoti istorijos šaltinius, V.: Briedis, 2017;

VLE (pvz.: <https://www.vle.lt/straipsnis/istorijos-saltiniai/>);

Martyno Maniušio disertacija

<https://mail.google.com/mail/u/0/#inbox/FMfcgzGtwgjpGsjWCJxgKLGjrpRptfdD?projector=1&messagePartId=0.4> ;

VU [https://www.if.vu.lt/stojantiesiems/istorijos-laboratorija/829-kvieciame-9-12-klasiu-mokinius-istorijos-laboratorija?](https://www.if.vu.lt/stojantiesiems/istorijos-laboratorija/829-kvieciame-9-12-klasiu-mokinius-istorijos-laboratorija?fbclid=IwAR38hVEVU9Bcpca3pusNkf7gC1M4Q8Mk376_y_ZKzqD07vr7hOqey3sHzNU)

[fbclid=IwAR38hVEVU9Bcpca3pusNkf7gC1M4Q8Mk376_y_ZKzqD07vr7hOqey3sHzNU;](https://www.if.vu.lt/stojantiesiems/istorijos-laboratorija/829-kvieciame-9-12-klasiu-mokinius-istorijos-laboratorija?fbclid=IwAR38hVEVU9Bcpca3pusNkf7gC1M4Q8Mk376_y_ZKzqD07vr7hOqey3sHzNU)

pamokos skaidrės,

užduočių lapai.

TEORINĖ DALIS.

Įtvirtinus prieš tai buvusią temą, reiktų pradėti pokalbį apie istorijos šaltinius. Rekomenduotina temos analizei skirti **2 akademines valandas**.

Ties **20 skaidre** siūloma pradėti 2-ąją temos pamoką, prieš tai namų darbams mokiniams paskyrus užduotį išsiaiškinti, kokios yra istorijos šaltinių publikacijos ir kur jas galima susirasti bei ką iš jų sužinoti. (<https://www.vle.lt/straipsnis/istorijos-saltiniai/>)

Pradedant nagrinėjant naują temą patariama aptarti, kaip moksleiviai supranta sąvoką „istorijos šaltinis“, o po to pereiti prie **4 skaidrėje** nurodytų sąvokų mokslinėje literatūroje.

Pagal **5 skaidrę** pasvarstyti nuo kada praeitį menantys objektai tampa istorijos šaltiniais.

6-13 skaidrėse pateikiamas IŠ galimas suskirstymas į grupes. Pasitelkus M. Maniušiu; B. Šetkumi ar J. Skiriumi, sudaryti IŠ klasifikavimo lenteles ir pasvarstyti, kodėl galimi kitokie suskirstymo būdai.

Akcentuokite, kad vieningo IŠ skirstymo nėra. Dažnai autoriai siūlo savą IŠ skirstymo būdą.

Tiesa, kai kurie autoriai linkę rašytinius šaltinius skirstyti į dvi dideles grupes: dokumentinė medžiaga ir pasakojamieji paminklai.

14 skaidrė skirta parodyti, kada ir kokie IŠ išplinta Lietuvoje.

15-17 skaidrė turėtų padėti suprasti, kurie IŠ turėtų būti pasirinkti tyrime kaip vertingi ir patikimi.

18-19 skaidrės pateikia informaciją, kur yra saugomi istorijos šaltiniai, tačiau aptariama tik muziejų ir archyvų detalesnė analizė. Reiktų leisti mokiniams patiems susirasti informaciją ir pasvarstyti kokie istorijos šaltiniai saugomi bibliotekose ir privačiuose kolekcijose, ir ar jie naudingi istorikams.

Galima skaidrių turinį papildyti šia informacija:

Lietuvoje yra 9 valstybės archyvai (iš jų – 4 regioniniai archyvai su filialais):

Lietuvos valstybės istorijos archyvas,

Lietuvos centrinis valstybės archyvas,

Lietuvos valstybės naujasis archyvas,

Lietuvos ypatingasis archyvas,

Lietuvos literatūros ir meno archyvas,

Vilniaus regioninis valstybės archyvas (turi filialą Utenoje),

Kauno regioninis valstybės archyvas (turi filialus Alytuje ir Marijampolėje), Klaipėdos regioninis valstybės archyvas (turi filialus Tauragėje ir Telšiuose),

Šiaulių regioninis valstybės archyvas (turi filialą Panevėžyje).

2023 pradžioje valstybės archyvuose buvo saugomi 10 956 003 dokumentai,

iš jų – 10 432 163 dokumentai popieriuje,

10 081 kino dokumentas,

460 016 nuotraukų,

26 452 garso dokumentai,

7675 vaizdo dokumentai,

698 elektroniniai dokumentai,

8700 mikrofilmai.

Iš saugomų dokumentų suskaičiuoti 744 124.

2022 m. archyvuose apsilankė 1907 dokumentų skaitytojai.

Iš užsienio archyvų Lietuvos mokslui reikšmingi:

Maskvoje esantys Rusijos centrinis valstybinis senųjų aktų archyvas (čia tebėra negražinta Lietuvos Metrika),

Rusijos centrinis valstybinis karo istorijos archyvas,

Rusijos valstybinis socialinės politinės istorijos,

Rusijos valstybinis naujosios istorijos archyvas,

Sankt Peterburge – Rusijos valstybinis istorijos archyvas,

Lenkijos (pvz., Vyriausiasis senųjų aktų archyvas), Baltarusijos, Ukrainos, Latvijos (Rygos istorijos archyvas), Stokholmo, Vokietijos archyvai.

Lietuvos istorijai reikšmingų archyvalių yra Vatikano apaštališkajame archyve, Prancūzijos nacionaliniame archyve.

Dauguma Mažosios Lietuvos istorijos senųjų dokumentų buvo saugoma Prūsijos slaptajame valstybiniame archyve Karaliaučiuje, kuris per karą buvo išvežtas į Vokietiją (jis dabar saugomas Berlyne – Dahleme).

Amerikos lietuvių kultūros archyvas (ALKA) yra Jungtinėse Amerikos Valstijose.

(<https://www.vle.lt/straipsnis/lietuvos-archyvai-1/>)

20 skaidrėje pristatoma kas tai yra istorijos tyrimas arba istorijos laboratorija. Galima pateikti nuorodą į VU puslapį (https://www.if.vu.lt/stojantiesiems/istorijos-laboratorija/829-kvieciame-9-12-klasiu-mokinius-i-istorijos-laboratorija?fbclid=IwAR38hVEVU9Bcpca3pusNkf7gC1M4Q8Mk376_y_ZKzqD07vr7hOqey3sHzNU)

21-22 skaidrėse nurodoma, kaip tiriami istorijos šaltiniai. Galima praplėsti pokalbį imant pavyzdžius iš B. Šetkaus knygos.

23-30 skaidrėse pristatomi populiariausi Lietuvoje istorijos tyrimo metodai. Papildomai galima vadovautis J. Skiriaus knyga ir LVE tektais.

31-32 skaidrėse aptariama kaip kūrybingiau galima pakreipti į tiriamąjį darbą.

33-36 skaidrėse pristatomi pagalbinių istorijos mokslai. Nors atnaujinta istorijos vidurinio ugdymo programa nereikalauja žinoti, kas tai epigrafika, bet mokiniams galima nurodyti, kad suprastų kuo tai skiriasi nuo paleografijos.

37-40 skaidrėse pristatoma dalis savarankiškų istorijos mokslų. Siekiant, kad mokiniai savarankiškai susirastų informacijos apie archeologijos pagalbinius mokslus, galima juos nukreipti

VLE. Neturint laiko, galima įterpti šią 39 skaidrę.

////

- Pagal archeologijos paminklų liekanas ir radinius, remdamasi kitų mokslų (etnologijos, kalbotyros, meno istorijos, mitologijos, sociologijos, epigrafikos, heraldikos, numizmatikos, sfragistikos) duomenimis, padedančiais tiksliau interpretuoti archeologinę medžiagą, archeologija siekia nustatyti daikto paskirtį, tipologiją, chronologiją ir paplitimą.
- Archeologijos radiniams ir kultūriniais sluoksniams tirti pasitelkiami gamtos mokslai (antropologija, paleobotanika, geologija, osteologija, atomo fizika, chemija), šiuolaikinė technika (aerofotografijų archeologija, povandeninė archeologija).

Žinių įtvirtinimui rekomenduojama atlikti mokytojo paskirtas užduotis ir atlikti tiriamąjį darbą.

41 skaidrėje nurodoma, kuo mokiniai privalo gebėti tirdami IŠ fragmentą.

42 skaidre vadovaujantis klasėje reiktų apibendrinti temą. Kiekvienas moksleivis individualiai turėtų įsivertinti, kaip jam sekėsi suprasti ir įsisavinti temą ir priimti sprendimą, ką turi daryti, kad geriau ateityje sektųsi atliekant istorinį tyrimą.

PRAKTINĖ DALIS

Pateiktos užduotys parengtos pagal pasiekimų lygmenis. Mokytojo iniciatyva užduotys gali būti atliekamos pamokos metu ar skiriant namų darbams.

Mokytojas savarankiškai parengia arba pritaiko pagal specialiuosius poreikius mokiniams individualizuotas užduotis.

Vertinimo būdą numato mokytojas. Mokinys turėtų atlikti savirefleksiją: kaip sekėsi atlikti ir pristatyti tiriamąjį darbą, kokie kilo sunkumai, neaiškumai. Pakomentuoti darbą galėtų ir klausytojai. Mokytojas turėtų apibendrinti darbą.